

Проучвател Айше ЙЪЛДЪЗ

(Университет “Гази” – Анкара, Турция)

ЕДНО НЕПОЗНАТО MESNEVI НА

ПОЕТА МУСТАФА ЧЕЛЕБИ ОТ ПРИШТИНА

Res. Spec. Ayşe YILDIZ

(“Gazi” University of Ankara, Turkey)

AN UNKNOWN MESNEVI BY THE POET

MUSTAFA CHELEBI FROM PIRISHTINAE

Mustafa Çelebi one of the poets of Kanuni Sultan Süleyman Period was born in Piriştine. It has been recorded in biographic sources that he was in the duty of deftereminliği and he hasn't used penname in his poems. He wrote a mesnevi called Mihr ü Vefa. This work of Mustafa Çelebi is considered among the unknown mesnevis. However; from the research results we have learned that he didn't write a mesnevi called Mihr-ü Vefa, and he wishes Varka and Gülşah. There has not been any information that he had any other Mesnevi except Varka and Gülşah.

This announcement aims to introduce Varka and Gülşah which is considered to belong to Mustafa Çelebi and also aims to explain Mihr ü Vefa Mesnevi which is considered to belong him too. However, it is considered to get lost now.

Key Words: Mustafa Çelebi, Mihr ü Vefa, Varka ve Gülşah, Masnawi.

Tarihte bir Roma kasabası olan Piriştine, Kosova Savaşının ardından Osmanlı Devleti'ne tâbi olan Sırp Krallığının yönetimine bırakılır. II. Murat devrinde kesin olarak Osmanlı'ya bağlanır ve Rumeli Beylerbeyliğini oluşturan sancaklardan biri haline gelir. II. Mahmut döneminde Rumeli Beylerbeyliğinin parçalanmasının ardından kurulan eyaletlerden biri olan Kosova'nın merkezi başlangıçta Piriştine iken daha sonra eyalet merkezi Üsküp olmuş, Piriştine de Üsküp'ün sancağı olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde üçüncü sınıf bir sancak olan Piriştine, eski Yugoslavya bugünkü Kosova sınırları içindedir. Piriştine, bir kültür merkezi olarak özellikle 16. yy. Türk şiirine önemli katkılar sağlamıştır (Tuğlacı, 1985: 383; Ahmet Rifat, 2004; 89–90). Piriştine'den, 16. yy. tezkirelerinde çok sayıda şair yetiştiren kültür merkezlerinden biri olarak “*Rumeli ve Üsküp kurbında*” bir şehir olarak bahsedilir (Tolasa, 1983; 29). Şairle yetiştirdiği yer arasındaki kültürel bağlantıya ve şairin doğup büyüdüğü muhite ait özelliklere zaman zaman tezkire yazarları tarafından işaret edilmiştir. Aşık Çelebi Tezkiresi'nde “*kâtip yatağı*” (Kılıç, 1994; 492) olarak bahsedilen Piriştine'nin, 17. yy. a kadar Osmanlı kültür hayatında önemli bir merkez olduğu anlaşılmaktadır. Ancak 17. yy. dan sonra kaynaklar, Piriştineli şairlerden söz etmezler. Bu durum Rumeli'nin 17. yy. dan itibaren siyasi ve kültürel alanda yaşadığı gecikme ile açıklanabilir (İsen, 1997; 148).

Defteremini Mustafa Çelebi¹, Piriştine'de doğmuş, tezkireeminliği ve defter-hane-i hakanîeminliği görevlerinde bulunmuş ve 1569 yılında vefat etmiştir. Timar erbabı şairler arasında zikredilen Mustafa Çelebi'nin şiirlerinde mahlas kullanmadığı

bilinmektedir². Şiirleri, *şeh-levendâne*, *rindâne*, *bî-tekellüf-şive* ve *laubalives* olarak tavsif edilmektedir. Mesnevisinden verilen örneklerin akabinde mesnevideki söyleyiş güzelliği/ eda ve hayalleri tezkireciler tarafından takdir edilir³.

Mustafa Çelebi, doğum yeri olan Priştine'nin “*kâtip yatağı*” özelliğine uygun olarak memurluk hayatına kâtiplikle başlar. Mukataat katipliği, mukataateminliği, hazine defteri katipliği, tezkirecilik, tezkireeminliği ve deftereminliği Mustafa Çelebi'nin yaptığı işler arasında zikredilmiştir. Memur sınıftan⁴ bir şair olan Mustafa Çelebi'nin adıyla anılan mesleği “deftereminliği”, günümüzdeki tapu genel müdürlüğüne karşılık gelmektedir⁵.

Sonuç olarak, “deftereminliği” görevinden ötürü orta sınıf bir bürokrat olduğu ve şiirlerinde mahlas kullanmadığı bilinen Priştineli Mustafa Çelebi'nin divan sahibi olup olmadığına dair kaynaklarda hiçbir bilgiye rastlanmaz. Biyografik kaynaklar, *Mihr ü Vefa* adlı bir mesnevisinden bahsetmekle birlikte edebiyat tarihlerimizde ve *Mihr ü Vefa* mesnevileri üzerinde yapılan araştırmalarda Mustafa Çelebi'nin bu mesnevisi sürekli “kayıp mesneviler” arasında gösterilir.

İran ve Türk edebiyatının klasik mesnevi konularından olan *Mihr ü Vefa*, çift kahramanlı aşk mesnevilerinden biridir. Edebiyat tarihlerinde Ümmî İsa⁶, Haşimî⁷, Defteremini Mustafa Çelebi, Harimî, Gelibolulu Âlî, Mahmud⁸, Türk edebiyatında *Mihr ü Vefa* yazan mesneviciler olarak zikredilir. Mustafa Çelebi'ye ait olduğu söylenen *Mihr ü Vefa* ise, *Keşfü'z-zünun* ve *Künhü'l-ahbâr*'a dayandırılmakta, eser hakkında başka bir bilgi verilmemektedir.

Ancak biz, Mustafa Çelebi'ye ait olduğu ve elde bulunmadığı söylenen *Mihr ü Vefa* adlı mesnevinin aslında Mustafa Çelebi tarafından hiç kaleme alınmadığını, buna karşılık Âmil Çelebioğlu'nun İstanbul Arkeoloji Müzesi 1020 numarada Bedîî adına kayıtlı olduğunu söylediği *Varka ve Gülşah* mesnevisi'nin onun tarafından telif edildiğini düşünmekteyiz. Bir yanlıgı neticesinde devam ede gelen bu yanlıgı, mesnevi metnindeki

Çü var destünde miiftâh-ı lisânun
Bedî'î kuflını feth it beyânun [18a]

Bedî' olur dime sen bu beyânı
Dürîş feth eyle bu genc-i nihâni [20a]

Cihândan 'ibret al bakup Rebî'e
Ne nireng itdi ol merd-i Bedî'e [72b]

beyitlerinden kaynaklanıyor olmalı. Ancak görüleceği üzere “bedîî” kelimesi, ilk iki beyitte beyanla birlikte bir belagat terimi olarak, son beyitte ise bir kişi adı olmasına rağmen Bedî'î değil, Bedî' şeklinde mesnevi kahramanlarından birinin adı olarak geçmektedir.

Varka ve Gülşah mesnevisi ve bu mesnevinin müellifi olduğu sanılan Bedîî ile ilgili olarak biyografik eserlerin taranması sırasında *Meşairü'ş-şuarâ*'nın Süleymaniye Âşir Efendi nüshasının, Mustafa Çelebi biyografisinde, şairin bir mesnevi telif ettiği ve mesnevisinin adının da *Varka ve Gülşah* şeklinde kayıtlı olduğunu gördük⁹. Ancak sözü edilen tezkirenin diğer nüshalarında bu mesnevinin adı *Mihr ü Vefa* şeklinde yer alır. Tezkirede şairin hayat hikâyesi ile şairliğine ve şiirine yönelik değerlendirmelerin ardından

gelen şiir örnekleri kısmında Mustafa Çelebi'nin *Mihr ü Vefa* mesnevisinden olduğu söylenen beyitlere yer verilmiştir. Aynı şekilde Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr* adlı eserinin tezkire kısmında Mustafa Çelebi biyografisinde *Mihr ü Vefa* adlı bir mesnevi telif ettiği söylendikten sonra Âşık Çelebi'deki beyitlerden sayıca az olmakla birlikte farklı olmayan beyitler örnek olarak verilmiştir. Gelibolulu Âlî, kendisinin de bir *Mihr ü Vefa* mesnevisi yazdığını, ancak Mustafa Çelebi'nin aynı adlı mesnevisini görmediğini, tesadüfen vezinlerinin aynı olduğunu ifade eder. Eseri görmediğini ifade etmesinden de anlaşılacağı üzere, kendisinden önce yazılmış biyografik nitelikteki eserlerden bu bilgiye edinmiş olmalıdır. *Meşairü's-şuarâ*'nın Âşir Efendi dışındaki nüshalarının birinden ya da bugün elimizde olmayan başka bir nüshasından hareketle bu bilgiye vakıf olduğunu ve örnek olarak verdiği beş beytin de *Meşairü's-şuarâ*'daki 12 örnek beyitten seçilerek tezkireye alındığı kanaatindeyiz¹⁰.

Mustafa Çelebi'nin *Varka ve Gülşah* mesnevisi yazdığı yolunda ısrarcı olmamızın bir diğer sebebi de Mustafa Çelebi'ye Gubarî tarafından sunulan *Yusuf u Züleyha* mesnevisinin son beytinde Mustafa Çelebi'den "Sahib-i nazm-ı *Varka vü Gülşâh*" şeklinde bahsedilmesidir (Kut, 2005; 167–169)¹¹.

Mustafa Çelebi'nin *Mihr ü Vefa* mesnevisiyle ilgili sürekli, elde bulunmadığı, kayıp mesneviler arasında olduğunun ifade edilmesi dışında bir bilgiye rastlayamadık. Elimizdeki bilgilere göre, Mustafa Çelebi'nin *Mihr ü Vefa* telif ettiği *Meşairü's-şuarâ*'dan alıntılanarak diğer biyografik kaynaklar tarafından kullanılmış olmalıdır. *Meşairü's-şuarâ*'nın Âşir Efendi nüshasının, sözü edilen biyografiye ait bilgisini doğru kabul edersek, Mustafa Çelebi'nin *Mihr ü Vefa* adlı bir mesnevisi yoktur. Söz konusu mesnevi *Varka ve Gülşah*'tır.

Bu verilerden hareketle, Mustafa Çelebi'nin kaynaklarda *Mihr ü Vefa* olarak zikredilen ve örnek verilen beyitlerin *Varka ve Gülşah* mesnevisinden alındığı söylenebilir. Tez metnimizle örtüşen ve *Meşairü's-şuarâ*'da 12, *Künhü'l-ahbâr*'da 5 beyit olarak örneklenen manzum parçalar aşağıdadır:

Virür rûy-ı siyâhum vechüme nûr

Çıkup Hindüstândan Rûma kâfir

Dönüpdür çüb-ı huşke dest ü pâyum

Atıldı okum ü yasıldı yayum

Vücûdum nahlını şeyb eyledi pest

Hayâtum çeşmesârından yudum dest

Der-bi-vefâ:

Hevâdarî iken cân ile bülbül

Sabâyile salınur şahid-i gül

Der-şebî-hûn:

Tutulmaktan kaçıp tebdil olur mâh

Gehî olur hilâl u bedr olur gâh

Şebî-hûndan olup gökde vehmnâk

Değişdürür yatağın mihr-i eflâk

Der-du'â:

*Per açdı göge san murg-ı hümadur
Açılmış ol kabûl olmuş du'âdur*

Der-bahâr:

*Nesîm ol denlü açmışdı gül-i ter
Yogidi gonce başın sokacak yer*

Der-kâr-zâr:

*Kimi cedvelveş itdi râstkârı
Kimi pergârveş çizdi kenârı*

Der-dil-ber:

*N'ider dil-bersüz âdem oğlu cânı
Kişi eglencesüz n'eyler cihânı*

Der-fenâ-yı 'âlem:

*Tülek-hâne durur bu dâr-ı 'âlem
Döker bâl u perin içinde âdem*

*Togan turmaz içinde bu cihândur
Niçe yavru uçurmuş âşyândur*

Künhü'l-ahbâr'daki örnek beyitler:

Virür rûy-ı siyâhum vechine nûr

Çıkar Hindûstândan Rûma kâfîr

*Dönüpdür çüb-ı huşka dest ü pâyum
Atıldı okum u yasıldı yayum*

*Vücûdum nahlini şeyb eyledi pest
Hayâtum çeşmesârından yudum dest*

*Tülek-hâne durur bu dâr-ı 'âlem
Döker bâl u perin içinde âdem*

*Togan turmaz içinde bu cihândur
Niçe yavru uçurmuş âşiyândur*

Tezkirelerden alınan yukarıdaki manzum örneklerle Arkeoloji Müzesi Ktp'deki
Varka ve Gülşah mesnevisinin örtüşen beyitleri:

*Virür mûy-ı sefidüm vechüme nûr
Çıkar Hindûstândan Rûma kâfîr [6b]*

*Dönüpdür çüb-ı huşke dest ü pâyum
Atıldı okum ü yasıldı yayum [7a]*

*Vücûdum nahlini şeyb eyledi pest
Hayâtum çeşmesârından yudum dest [7a]*

*Hevâdârî iken cân ile bülbül
Sabâyile salınur şahid-i gül [16a]*

*Dutılmaktan meger korkup kaçar mâh
Gehî olur hilâl ü bedr olur gâh [25b]*

*Şebihândan olup gökde vehm-nâk
Değişdürür yatağın mihr-i eflâk [25b]*

*Per açdı göge san murg-ı hümâdur
Açılmış el kabûl olmuş du'âdur [10b]*

*Nesîm ol denlü açmışdı gül-i ter
Yog idi gonca başın sokacak yer [34a]*

*Kimi cedvel gib 'itdi rastkârı
Kimi pergârveş çizdi kenârı [111a]*

*Nedür dil-bersüz âdem oğlu cânı
Kişi eglencesüz neyler cihâmı [65a]*

*Tülek-hâne durur bu dâr-ı 'âlem
Döker bâl ü perini bunda âdem [65a]*

*Toganı çok yaşatmaz bu cihândur
Niçe yavru uçurmuş âşyândur [72a]*

Görüldüğü üzere, tenkitli metinde nüsha farkı olarak kabul edilebilecek farklar dışında, beyitlerin tamamen örtüşmesi, bizi *Meşairü'ş-şuarâ* ve *Künhü'l-ahbâr*'da Mustafa Çelebi'ye atfedilen eserin *Varka* ve *Gülşah* mesnevisi olduğu konusunda ikna etti.

Kütüphane kayıtları ve Amil Çelebioğlu'nun kütüphane kayıtlarına dayanarak vermiş olması muhtemel bilginin (Çelebioğlu, 1994; 102) doğru olmadığını görmekteyiz.

Hayat hikâyesinden bahseden her iki tezkire de *Mihr ü Vefa* adlı bir mesnevisi olduğunu bildirmesine rağmen söz konusu mesnevinin *Mihr ü Vefa* değil *Varka* ve *Gülşah* olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız. Mustafa Çelebi'nin icra ettiği defter eminliği görevinin bir yıllık bir memuriyet olduğu bilinmektedir. Bu sürenin sonunda görev süresi uzatılırsa, defter emininin, padişahın huzuruna çıkarak teşekkürlerini arz etmesi bir gelenek halini almıştır. Kanunî'ye sunulmak üzere kaleme alındığı, mesnevinin giriş kısmındaki methiye kasidesi ve kasidenin yer aldığı varaktaki minyatürden anlaşılan bu mesnevinin, uzatılan görev süresi üzerine ya da görev süresinin uzatılması amacıyla Kanunî'ye sunulmuş olabileceği akla gelmektedir.

---

¹ Mustafa Çelebi'nin biyografisi için şu kaynaklar kullanılmıştır: Kılıç, 1994: 428-429; İsen, 1998: 275; Tolasa, 1983; 29, 95, 113, 141, 143.

² Şiirlerinde mahlas kullanmaması, şiir mecmualarında Mustafa Çelebi adına kayıtlı şiirler bulunup bulunmadığını tespit noktasında önemli bir engel teşkil etmiştir. Divan tertip edip etmediği konusunda *Künhü'l-ahbâr* ve *Meşairü'ş-şuarâ*'da hiçbir bilgiye rastlanmaz. Mecmualarda

şairlerinin yer alması muhtemel olmakla birlikte mahlas kullanmaması bunların tespitini engellemektedir.

³ Tezkirelerde kullanılan bu tavsif ifadeleri için Bkz. Kılıç, 1998; Kılıç, 2003: 110–115; , Açıkgöz, 2000; 149–160.

⁴ Şairlerin meslekî konumları için bkz. İsen, 1997: 221–229.

⁵ Osmanlı Devleti'nde başlangıç tarihi kesin olarak bilinmeyen bu memuriyet için, ilk zamanlarında “defteremini”, daha sonraları “defter-i hakanî nazırı”, “emin-i defter-i dergâh-ı âlî”, emin-i defatır” ve “defter-i hakanîemini” unvanları yaygın şekilde kullanılmıştır. Osmanlı devletinde araziye ait bütün kayıtları içine alan tahrir defterlerinin saklandığı ve bu topraklara ait tüm muamelelerin yürütüldüğü daireye “defter-hane”, “defter-hane emaneti”, “defter-hane-i hakanî emaneti”, “defter-hane-i âmire emaneti”, bu defter-hanenin müdürüne ise defteremini adı verilirdi. Başlangıçta nişancının yürüttüğü görevlerden biri olduğu tahmin edilen deftereminliği, nişancının üstlendiği görevlerin artması sebebiyle divan-ı hümayun kâtiplerinden biri tarafından yürütülmüş, 15.yy.ın ikinci yarısından itibaren müstakil bir memurluk olmuş ve Kanunî Sultan Süleyman zamanında klasik yapısına kavuşmuştur. Defteremininin, padişahın ya da vezir-i azamın katıldığı seferlere nişancı ile beraber gitmek, tımar sahibi olmak için sunulan arzların uygun olup olmadığını kontrol etmek gibi görevleri vardır. Deftereminliği, Divan-ı Hümayun ve Defter-hane kâtiplerinden birer yıllığına yapılan atamalarda icra edilen bir görev olup bir yılın sonunda görev süresi uzatılabilirdi. Eğer defteremini bir yılın sonunda görevde kalırsa hilat giyip arz odasında padişahın huzuruna çıkarak bundan dolayı teşekkürlerini iletirdi. Deftereminliği, Osmanlı Devlet teşkilatı içinde Divan-ı Hümayun dışındaki en önemli memuriyetlerden biri olarak kabul edilmektedir. (Pakalın, 1993: 419; Afyoncu, 1994: 91-93)

⁶ Ümmî İsa'nın 800 beyit civarındaki mesnevisi, Âmil Çelebioğlu tarafından incelenmiştir.

⁷ Bkz: Ece, 1996.

⁸Yapı Kredi Sermet Çifter katalogunda Mahmut adlı bir şaire ait baş kısmı eksik bir Mihr ü Vefa mesnevisinden bahsedilir.

⁹ Âşık Çelebi, Meşairü'ş-şuara Süleymaniye Ktp Aşir Efendi Kt 268, 170b.

¹⁰ Gelibolulu Âli'nin Kühü'l-ahbâr adlı eserinin inceleme kısmında, Âli'nin isim vererek yararlandığı kaynaklardan biri olarak Meşairü'ş-şuarâ'nın gösterilmesi de bu düşüncemizi desteklemektedir. (İsen, 1998: 37)

¹¹ Günay Kut, Manisa İl Halk Kütüphanesi 1215/5 numarada Akşehirli Gubari Abdurrahman adına kayıtlı Yusuf ile Züleyha mesnevisinden bahseder. Bu mesnevi nüshasının tanıtımının ardından mesneviden örnek beyitler verir. Mesnevinin son beyitlerinde bu eserin Defteremini Mustafa Çelebi için yazılmış olduğunu ve Mustafa Çelebi'nin de Varka ve Gülşah mesnevisi kaleme aldığı öğrenilmektedir. Söz konusu beyitler aşağıdadır:

131a Mâhasal sözi muhtasar idelüm
Sadeî-gûşî pür-güher idelüm

Kudretüñ var senün de ‘azm eyle
Yûsufüñ kıssasını nazm eyle

Uzun uzun hikâyeden hazer it
Câmi Hamdî gib’itme muhtasar it

Ya’nî Yûsuf gibi güzel olsun
Hûb u ra’nâ vü bî-bedel olsun

Bilünüz kim bu defterün sebebi
Defter Emini Mustafa Çelebi

Sahib-i nazm-ı *Varka vü Gülşâh*
Rûhına rahmet eyleye Allâh

(Kut, 2005: 167–169).

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, 2000:** Açıkgöz, Namık. Klasik Türk Şiiri Tenkid Terminolojisi ve Abdar Örneği, Türk Kültürü İncelemeleri, 2000, S 2, 2000, s 149–160.
- Afyoncu, 1994:** Afyoncu, Erhan. “Defter Emini”, İA TDV, C. 9. İstanbul, 1994.
- Ahmet Rifat, 2004:** Ahmet Rifat. Lugat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye, Tıpkıbasım Ankara 2004, C.1-2, 2004, s. 89–90,
- Aksoyak, 2003:** Aksoyak, İsmail Hakkı. Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Mihr ü Vefa Mesnevisi, Diriözler Armağanı, Ankara, 2003.
- Âşık Çelebi:** Meşâirü'ş-şuara, British Museum 6434.
- Âşık Çelebi:** Meşâirü'ş-şuara, Süleymaniye Ktp Pertev Paşa Kt 440.
- Âşık Çelebi:** Meşâirü'ş-şuara, Süleymaniye Ktp Selim Ağa Kt 1157.
- Âşık Çelebi:** Meşâirü'ş-şuara, Fatih Millet Ktp 772.
- Âşık Çelebi:** Meşâirü'ş-şuara, Süleymaniye Ktp Aşir Efendi Kt 268.
- Çelebioğlu, 1994:** Çelebioğlu, Amil. Kanuni Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı, İstanbul, 1994.
- Ece, 1996:** Ece, Selami. Tahkiye Açısından Haşimî'nin Mihr ü Vefa Mesnevisi, AÜ SBE YLT, Erzurum, 1996.
- İsen, 1997:** İsen, Mustafa. “Edebiyat Tarihi Açısından Priştine ve Bu Şehir Doğumlu Divan Şairleri”, Ötelerden Bir Ses, Ankara, 1997.
- İsen, 1997:** İsen, Mustafa. “Tezkireler Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar III-Divan Şairlerinin Meslekî Konumları”, Ötelerden Bir Ses, Ankara, 1997.
- İsen, 1998:** İsen, Mustafa. Kühü'l-ahbar'ın Tezkire Kısmı, Ankara, 1998.
- Kılıç, 2003:** Kılıç, Filiz. “Tezkirelerde Şiir Ahengini Belirten Kelimeler Üzerine” Milli Folklor, S 60, Kış, 2003.
- Kılıç, 1994:** Kılıç, Filiz. Meşâirü'ş-şuarâ, İnceleme-Tenkitli Metin, GÜ SBE, DT, Ankara, 1994.
- Kılıç, 1998:** Kılıç, Filiz. XVII.yy Tezkirelerinde Şiir ve Şair Eleştirisi Üzerine Değerlendirmeler, Ankara, 1998.
- Kılıç, 2003:** Kılıç, Filiz. “Tezkirelerde Şiir Ahengini Belirten Kelimeler Üzerine” Milli Folklor, S 60, Kış, 2003.
- Kut, 2005:** Kut, Günay. “Bursa ve Manisa İl Halk Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazmalar”, Yazmalar Arasında, İstanbul, 2005.
- Pakalın, 1993:** Pakalın Mehmet Zeki. Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü, MEB, İst 1993, C I, 1993, s 419
- Tolasa, 1983:** Tolasa, Harun. Sehi Latifi ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi; İzmir, 1983.
- Tuğlacı, 1985:** Tuğlacı, Pars. Osmanlı Şehirleri, Milliyet yay, İstanbul, 1985.